

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE TÜREV ÜRÜN VE PARA SWAPI KULLANDIRMA SÜRECİ VE UYGUNLUK TESTİ

Kerem YILDIRIM*
Nurdan ASLAN**

Öz

Türev ürün kullanımına artan ilgi sayesinde dünyada ve ülkemizde piyasa düzenleyici kurumlar kurulmuş ve bu kurumlar aktif faaliyetlerine başlamışlardır. Ülkemizde bu kurumların başında Sermaye Piyasası Kurulu gelmektedir. Bu çalışmada; türev ürünlerin Türkiye’de ve dünyada gelişim süreci özetlenmiş, ülkemizde kullanım oranı hızla artan türev ürünler için SPK’nın yapmış olduğu son düzenlemeler arasından en önemlilerinden olan “Uygunluk Testi” uygulaması anlatılmış ve uygulamayla beraber türev ürün kullanım sürecinde yatırımcılar ve finans kurumları açısından nelerin değiştiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türev Ürün, Sermaye Piyasası Kurumu, Uygunluk Testi

Abstract

Due to increased interest towards usage of derivative products both in the world and in our country, market maker institutions are established and those institutions started to actively operate. Capital Markets Board of Turkey is the leading institution in our country. In this article, the author examines growing utilization procedure of derivative products in Turkey and around the world. The author also summarizes rapidly growing utilization procedure of derivative products among Capital Markets World of Turkey’s one of the most important and recent arrangements for the implementation of “Compliance Testing” for the investors and financial institutions.

Key words: Derivatives, Capital Markets Board Of Turkey, Suitability Test

Giriş

2008 yılının son aylarında ortaya çıkan ve tüm dünyanın finansal sistemini etkileyen Mortgage Krizinin bir sebebi de, bankaların ve finansal kuruluşların müşterilerini yeteri kadar tanımadan kredi ilişkisi içerisine girmeleridir. Yakın geçmişte yaşanan bu kriz kurumların müşterileri profillerini çok iyi analiz etmesi gerektiği gerçeğini bir kez daha ortaya koymuştur. Reel olmayan fiyatlama sistemiyle

* Marmara üniversitesi uluslararası ticaret ve para yönetimi bölümü tezli yüksek lisans öğrencisi
mail : keremyildirim@live.com,

** Prof. Dr. Marmara Üniversitesi Uluslararası Ticaret Ve Para Yönetimi Bölümü, mail :
nuraslan@marmara.edu.tr

ve müşterilerin ödeme gücünü görmezden gelerek açılan büyük tutarlı krediler, sonunda fiyat balonu oluşmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda milyonlarca ev sahibi evlerini kaybetmiş ve yine milyonlarca insan satın almış oldukları evlerin değerinin yok olduğunu görmüştür. Bütün topluluklar harap olmuş, vergi mükellefleri bankaların zararını yüklenmek zorunda kalmış ve çalışanlar işlerini kaybetmişlerdir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, yetkili piyasa düzenleyici kuruluşların finans piyasaları üzerinde gerekli tüm denetimleri ve değişiklikleri yapması, tüm finansal sistemin sağlıklı olarak işleyebilmesi için yadsınamaz bir gerçektir (Akçay, 2012:201).

Tüm dünyayı birbirine bağlayan finans piyasaları; sağlıklı ve güçlü bir denetim mekanizmasının oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. 1981 yılında kurulan Sermaye Piyasası Kurulu; tasarrufların menkul kıymetlere yatırılarak halkın iktisadi kalkınmaya etkin ve yaygın bir şekilde katılmasını sağlamak amacıyla, sermaye piyasasının güven açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasını sağlamaktadır. Gerekli gördüğü yerlerde tebliğ değişikliklerine giderek düzenlemeler yapmaktadır.

Yatırım Kuruluşları Tebliği'nin 33 üncü maddesi uyarınca genel müşterilere yapılması gereken uygunluk testi ile Yatırım Hizmetleri Tebliği'nin 40. maddesi uyarınca müşterilere bireysel portföy yöneticiliği ve yatırım danışmanlığı hizmeti sunulmasından önce yapılması gereken yerindelik testinin Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği tarafından hazırlanan asgari içeriği Kurul'un 15.05.2014 tarih ve 15 sayılı toplantısında onaylanmıştır. Bu kararla birlikte yatırım kuruluşları ve yatırımcılar için türev ürün kullanımı konusunda yeni bir dönem açılmış ve uygunluk testi uygulaması hayata geçirilmiştir (SPK, 2014) .

Yatırımcının türev ürün kullanmaya karar vermesiyle başlayan ve kar veya zarar etmesiyle sonlanan türev ürün kullanım süreci, yatırımcının aracı kurum nezdinde hesap açması ve uygunluk testi sonucuna göre hangi ürünleri kullanıp kullanamayacağını belirlenmesiyle başlamaktadır.

1.Türkiye'de Ve Dünyada Türev Ürünler

Türev ürünler, 1980'li yıllarda uluslararası piyasalarda işlem yapanların risk yönetimi ihtiyaçlarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Spot piyasalar geleceğe yönelik

belirsizliklerin giderilmesinde her zaman yeteri kadar esnek olamamaktadır. Türev ürünler piyasalarda karşılaşılan bu güçlükleri gidermek amacıyla kullanılmaktadır. Türev ürünler piyasadaki likiditenin artmasını sağlamakla birlikte, finansman açısından da bir takım kolaylıklar sunmaktadır (Hull, 1998:5).

Türev ürünlerin riskli yatırımlarda kullanımıyla birlikte hem anapara güvencesi sağlanırken hem de düşük sermaye ile yüksek getiri elde etme imkanı doğmaktadır (Redhead, 2007:4). Böylece küçük yatırımcıların da finansal piyasalara katılmaları sağlanmış olmaktadır. Türev piyasalarında işlem gören ürünlerin çeşitliliği de küçük yatırımcıların bu piyasalarda işlem yapmalarını sağlamaktadır. Faiz, döviz, hisse senedi ve emtiaya dayalı ürünlerin var oluşu türev ürünlerinin finansal piyasalarda her geçen gün popülerlik kazanmasına yol açmaktadır (Bhaskar, 2003 :14).

1971 yılında Bretton Woods sisteminin sona ermesiyle birlikte dünyada hızlı bir değişim süreci yaşanmaya başlanmıştır. Amerikan dolarına endekslenmiş altın sisteminin terk edilmesiyle beraber sabit kur sisteminin bozulması ve ardından oluşturulan dalgalı kur rejimi ile birlikte dünya devletleri kur riskine daha çok maruz kalmaya başlamıştır. Döviz kuru ve faiz oranında yaşanan dalgalanmaların yanı sıra finansal piyasalarda belirsizliğin artması ile birlikte bu risklerden korunmak önem kazanmıştır. Bu bağlamda,1972 yılında Şikago Ticaret Borsası (Chicago Mercantile Exchange) bünyesinde döviz üzerine vadeli işlem anlaşmaları (futures), 1973 yılında ise Şikago Ticaret Kurulu (Chicago Board of Trade) tarafından seçilmiş hisse senetleri üzerine organize opsiyon kontratları alınıp satılmaya başlanmış ve böylece Şikago Opsiyon Borsası (CBO) kurulmuştur. Türev ürünlerin temeli de bu borsalardaki işlemler ile atılmıştır (Balvinder, 2005:12).

Türev ürünler kapsamında futures sözleşmeler, forward sözleşmeler, opsiyonlar ve swap sözleşmeleri bulunmaktadır. Bu ürünler, değerleri başka temel varlıklara bağlı olan finansal ürünlerdir. Bu temel varlıklar arasında hisse senetleri, tahviller, yabancı para, faiz ve emtia yer almaktadır (Özalp, 2003:4).

Forward sözleşmeler, gelecekte yabancı bir varlık ile gerçekleşecek bir işlemin korunmasını sağlar. Vadeli sözleşmeler bir nevi sabit fiyat sözleşmesidir. Vadeli döviz sözleşmesi, ilerideki bir tarihte, belli miktardaki paranın teslimi için bugünden yapılan sözleşmelerdir (Aslan, 2013). Geçmiş olduğu eski olan forward piyasaları yeni

gelişen ihtiyaçlar doğrultusunda kendini yenilemiş ve risk yönetimi amacıyla finansal kuruluşlar tarafından yoğun şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Peşin esasına göre yapılan spot işlemlerin aksine, forward işlemlerinde dövizlerin alım ve satımı spot vadesinden daha ileri belirli bir tarih itibariyle yapılmaktadır (Erdoğan, 2008:634).

Futures, belli bir spot ürünün fiyatının bugünden sabitlenerek ileri bir tarihte teslim edilmesini veya teslim alınmasını öngören sözleşmelerin alınıp satıldığı organize piyasalarda yapılan işlemlerdir. Forward, belli bir nitelikteki ve miktardaki bir malın veya döviz, tahvil, bono gibi bir finansal varlığın, önceden belirlenmiş gelecekteki herhangi bir tarihte teslimini önceden hükme bağlayan sözleşmedir. Bu tanıma göre, futures sözleşmeler organize borsalarda gerçekleştirilen forward işlemleridir (Özalp, 2013:3).

Opsiyonlar kendisini elinde bulunduranlara; belirli miktarda varlığı, belirli bir fiyattan, gelecekte belirlenen bir tarihte veya bu tarihe kadar alma ya da satma hakkı verip, yükümlülük yüklemeyen anlaşmalardır. Opsiyonlar alıcısına böyle bir hak vermesi, zorunlu tutmaması açısından diğer türev ürünler içerisinde farklı bir yere sahiptir. Ancak opsiyonun satıcısı açısından böyle bir hak bulunmamakta, satıcı sözleşmede olan yükümlülüğünü yerine getirmek zorundadır.

Swap ürünü ise, faiz oranları ile döviz kurlarındaki değişimlerin yarattığı riskleri azaltmak, ülke, firma ve döviz bazında oluşabilecek dezavantajları asgariye indirmek amacıyla geliştirilen finansal bir araçtır. Kısaca, farklı iki para biriminden tutarın birbiriyle değiştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Özalp, 2013:4). Türk bankacılık sisteminde en çok kullanılan ve en yeni teknik swaptır. Bu piyasalarda işlem yapanlar arasında ilk sırayı bankalar oluşturmaktadır. Bankalar kredi fon yönetimi veya yatırım ihtiyaçları için bir taraf olarak veya iki taraf arasındaki swap işlemine aracı olarak rol alırlar (Yücel ve Yükçü, 2005:45).

Türkiye' nin son yıllarda yaşadığı finansal değişim finans dünyasına olan ilgiyi arttırmış, Borsa İstanbul'un (BIST) açılışından sonra çeşitli finansal araçların geliştirilmesi, bu araçların finansal piyasalardaki etkinliklerinin yaygınlaşması ilgiyi katlamıştır (Ersoy, 2011:64).

Dünyadaki gelişmeler ve Türk ekonomisindeki değişim sonucu türev ürünlerin gelişmesini sağlayan ilk yasal düzenleme 1983 yılında bankalara vadeli döviz alım

satım, forward izninin resmi gazetede yayınlanmasıdır. 1985 de TCMB, Merkez Bankası ile ticari bankalar arasındaki swap işlemlerini belirli koşullar içinde başlatmış aynı yıl içinde swap işleminin bankalar arasında da belli koşullar içinde yapılmasına olanak sağlamıştır. 1992 yılında Sermaye Piyasası Kurulu kurulmuş ve futures piyasaları ile ilgili düzenlemeler yapma ve futures piyasa kurma hakkı verilmiştir. 1995 yılında SPK tarafından kurulma çalışmaları başlayan BIST Vadeli İşlemler Piyasası 2001 yılında işlem görmeye başlamıştır. Ancak bu piyasa yaşanan finansal kriz nedeniyle organize türev piyasaların oluşmasına katkı sağlayamamıştır. 4 Şubat 2005 de Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş' nin faaliyete geçmesi ile BIST' teki vadeli işlemler sona ermiştir (Karapınar, 2009:4).

Aralık 2015 tarihinde BDDK tarafından yayınlanan, “Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri” raporuna göre ülkemizde en çok kullanılan türe ürün, tüm pazarın %45’ini kapsayan, “Swap Para İşlemi”dir (BDDK, 2015:1)

2.Müşteri Sınıflandırması Ve Uygunluk Testi

Yatırım Kuruluşlarının yatırım hizmetleri ve faaliyetlerinin icrası esnasında yatırımcılara sağlanacak korumanın belirlenmesi amacıyla Sermaye Piyasası Kurulu’nun yayımladığı “III – 39.1 YATIRIM KURULUŞLARININ KURULUŞ FAAALİYET ESASLARI HAKKINDA TEBLİĞ” e istinaden yatırım kuruluşları tüm müşterilerini tebliğde belirtilen esaslar doğrultusunda;

- “Profesyonel” ya da “Genel Müşteri” olarak sınıflandırmak
- Bu sınıflandırmaya uygun olarak faaliyet ve hizmet sunmak
- Müşteri sınıflarına paralel olarak yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır.

Uygunluk testi, müşterilerin sermaye piyasası ürünlerinin taşıdığı riskleri anlayabilecek tecrübeye sahip olup olmadıklarını ölçümler (SPK, 2014).

Uygunluk Testi’nde müşterilere;

- 1) Yaşı
- 2) Eğitim Durumu
- 3) Mesleği / Ticari Faaliyeti ve tecrübesi
- 4) Yatırım süresi
- 5) Risk ve getiri tercihleri

6) Hangi ürünlerde işlem yaptığı, işlem sıklığı ve hacmi sorulur (SPK, 2014).

Müşterilerin verdiği yanıtla göre hangi sermaye piyasası ürünleri için uygun çıktığı belirlenir. Uygunluk testi skorunun işlem yapılmak istenen üründe yeterli olmadığı durumda, müşterinin bu üründe işlem yapılmasına izin verilmez.

Uygunluk testi vekaleten yapılabilir. Vekaleten yapılacak işlemlerde vekaletnamelerde açıkça “Müşteri sınıflandırılması hakkında bilgi almaya, uygunluk testine cevap verip, vermeme, cevap verilmek istenmiyorsa uygunluk testine cevap ve bilgi vermeyen müşteri beyanını imzalama, uygunluk testi için gerekli olan yaşım, eğitim durumum, tecrübeme ilişkin bilgileri vermeye, yatırımlarımın ne kadar süreyle değerlendirilmesini istediğime, risk ve getiri tercihime, daha önce yaptığım ürünlere, ne sıklıkla yatırım yaptığıma, geçmiş bir yıllık işlem hacmime ilişkin bilgilerimi paylaşmaya, uygunluk testi sonucunda uygun çıkmadığım ürünleri dahi dilediği bedel ve şartlarda talep etmeye, genel risk bildirim formunu, ürün bilgi formlarını ve gerekli tüm diğer form ve beyanları adıma imzalamaya,” ifadesi yer almalıdır.

SPK tebliğlerinde uygunluk testinin geçerlilik süresi gibi bir zaman verilmemiş olup, hesap açılışı esnasında müşterinin testi bir kere yapması yeterlidir. Ancak müşteri yeni bir uygunluk testini doldurmak isterse herhangi bir kısıt olmadan testi yeniden yapabilir. Müşteri uygunluk testini hesap açılışı sırasında fiziken doldurup ıslak imzalı olarak teslim edebileceği gibi, bankaların internet şubelerinden online olarak da testi yapabilir. Çağrı merkezi ve telefon bankacılığı kanallarında test yapılamamaktadır.

Aşağıda Uygunluk Testi kapsamına giren ve girmeye ürünler sıralanmıştır:

Uygunluk Testi Kapsamına Giren Sermaye Piyasası Ürünler

- Tüm Özel Sektör Bono ve Tahvilleri
- Anapara Garantili / Korumalı Fonlar / Özel Fonlar
- Serbest Fonlar
- Yapılandırılmış Ürünler
- Hisse (Pay) Senedi
- VİOP (Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası)
- Tezgahüstü türev ürünler
- Tradebox

- FX Box
- Varant

Müşterinin sadece aşağıdaki ürünlerde işlem yapmak istemesi durumunda, uygunluk testi yapması zorunlu değildir.

- TEFAS’ ta işlem gören Yatırım Fonları
- Para Piyasası (Likit Fonlar) ve Kısa Vadeli Tahvil ve Bono Fonları
- Hazine Müsteşarlığı tarafından ihraç edilmiş Kamu Borçlanma Araçları

2.1.Profesyonel Müşteri

Profesyonel Müşteri, kendi yatırım kararlarını verebilecek ve karşılaştığı riskleri değerlendirebilecek tecrübe, bilgi ve uzmanlığa sahip müşteriye ifade eder. Profesyonel Müşterilerin türev ürün kullandırımını öncesi SPK tebliği ile zorunlu kılınan; Uygunluk testi doldurmasına, uygunluk testi ile ilgili müşteri beyanı vermesine, kendisine ürün bilgi formlarının verilmesine gerek yoktur.

- Bankalar
- Aracı Kurumlar
- Portföy Yönetim Şirketleri
- Kollektif Yatırım Kuruluşları
- Emeklilik Yatırım Fonları
- Sigorta Şirketleri
- İpotek Finansman Kuruluşları
- Varlık Yönetimi vb. Şirketler
- Kamu Kurum ve Kuruluşları
- Uluslar arası Kuruluşlar
- Emekli ve Yardım Sandıkları vb. kuruluşlar

Profesyonel müşterilerdir. Profesyonel müşterilere “Profesyonel Müşteri” olduğuna dair, yazılı bildirim gönderilmesi zorunludur. Yazılı bildirim müşteriye ulaşması sonrası, müşteri “Profesyonel Müşteri” olarak sınıflandırılmak istememesi durumunda yazılı bir talimat vermesi gerekmektedir. Talimat ilgili yatırım kuruluşuna ulaştıktan sonra, ilgili müşteri “Profesyonel Müşteri” sınıflandırılmasından çıkartılarak “Genel Müşteri” olarak tanımlanması zorunludur.

2.2.Genel Müşteri

Profesyonel Müşteri kapsamında girmeyen müşteriler “Genel Müşteri” olarak kabul edilir. İlgili müşteri tipi adetsel olarak “Profesyonel Müşteri” sınıfında yer alan müşterilerden çok daha fazladır. Genel Müşteriler için sermaye piyasası ürün ya da hizmetinin müşteriye uygun olup olmadığını ölçümleyen “Uygunluk Testi”ni doldurmaları zorunludur. Genel müşterilerin kullanacağı türev ürünler, yapmış oldukları uygunluk testinin sonucuna göre belirlenmektedir.

2.3.Talebe Dayalı Profesyonel Müşteri

Genel Müşteriler, aşağıdaki şartlardan ez az ikisini birlikte sağladıklarını belgeleriyle beyan etmeleri durumunda “Talebe Dayalı Profesyonel Müşteri” olabilirler.

- Son 1 yıl içinde, her 3 aylık dönemde en az 500.000 TL hacminde ve en az 10 adet işlem gerçekleştirmiş olmaları
- Nakit mevduatlarının ve sahip olduğu sermaye piyasası araçlarının da dahil olduğu finansal varlıkları toplamının 1.000.000 TL tutarını aşması
- Finans alanında üst düzey yönetici pozisyonlarından birinde en az 2 yıl görev yapmış olması veya sermaye piyasası alanında en az 5 yıl ihtisas personeli olarak çalışmış olması veya Sermaye Piyasası Faaliyetleri Düzey 3 (İleri Düzey) Lisansı veya Türev Araçlar Lisansına sahip olması.

Bu şartları sağladıklarını beyan eden ve belgeleyen müşteriler “Profesyonel Müşteri” olarak sınıflandırılabilir. Müşteriler şartları sağladıklarını; İşlem Hacim Adet belgesi, Varlık Belgesi, SPK Lisans belgesi veya Çalışma belgesi ile ispatlamak zorundadırlar.

Buna ek olarak, Ticari müşteriler için;

- Aktif Toplamı 50.000.000 TL
- Yıllık Net satışı 90.000.000 TL
- Öz sermayesi 5.000.000 TL

Üzerinde olması kriterlerinden en az ikisini birlikte sağlayan kuruluşlar talebe göre “Profesyonel Müşteri” olarak sınıflandırılabilirler.

2.4.Nitelikli Yatırımcı

SPK'nın ilgili düzenlemelerinde yer alan nitelikli yatırımcı tanımı kapsamında; nakit mevduatlarının ve sahip olduğu sermaye piyasası araçlarının da dahil olduğu finansal varlıkları toplamının 1.000.000 TL tutarını aşması şartını sağlayanlar nitelikli yatırımcı olarak kabul edilir. Bu tip yatırımcılar, Nitelikli Yatırımcı Beyanı ve Varlık belgesini ilgili kuruma iletmek zorundadırlar.

Uygunluk testinin yanı sıra hesap açılışı esnasında müşterilerden; Bankacılık Hizmet Sözleşmesi, Ürün Tanıtım Formu, Rehin sözleşmesi, Banka Sermaye Piyasası İşlemleri Çerçeve sözleşmesi, Pay Piyasası Ürün Bilgi Formu vb. gibi işlem tipi ve kurumun politikalarına göre değişiklik gösterebilen evraklar alınarak hesap açma işlemi gerçekleştirilir.

3.Uygunluk Testi Sonrası Türev Ürün Kullanım Süreci

Müşterinin kuruluş nezdinde hesap açması ve müşteri tipinin belirlenmesinin ardından, müşteri için limit tahsisi ve risk alınması süreci işlemeye başlar. Müşteri; sağlıklı limit tahsisi yapılabilmesi için banka veya aracı kuruluşun talep ettiği tüm bilgi ve belgeleri eksiksiz biçimde teslim etmesi gerekmektedir. Bu bilgi ve belgeler; müşterinin sahip olduğu gayrimenkul tapuları, araç ruhsatları, farklı kuruluşlarda var olan menkul varlıklarını gösteren belgeler, müşterinin ticari faaliyetlerine ilişkin belgeler vb. olabilir. Evrakların teslimi sonrası banka personeli uygunluk testine göre müşterinin hangi türev ürünleri kullanabileceğini tespit eder ve ürün bazında limit tanımlanması için çalışmalarına başlar. Müşterinin incelenmesi ve limitin tahsisi esnasında banka personeli KKB, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası memzuç kayıtları gibi bankaların erişimine açık olan sistemleri kullanır. Ayrıca kurumun kendi içinde kurmuş olduğu istihbarat, müşteri skorlama sistemleri kullanılarak müşteri hakkında bilgi elde edilir.

Sistem araştırmalarında her hangi bir problemle karşılaşılmayan müşteriler için teminat alınması için gereken prosedürler uygulanmaya başlanır. Her kurumun kendi içinde risk iştahı farklı olmakla beraber türev ürün limitleri için genelde alınan teminat tutarının yarısı kadar limit tanımlanması yaygın bir uygulamadır. Örneğin; müşterinin bankadaki varlığı 1.000.000 USD ise 500.000 USD limit tanımlanır. Türev ürünlerine yönelik tek bir türev ürün limiti tahsis edilir ve tahsis aşamasında öngörülen teminat

koşulları müşteri ve teminat tipi bazında tanımlanır. Bu bağlamda teminat yeterlilikleri de tüm ürünleri kapsayacak şekilde türev ürün limit seviyesinde değerlendirilir.

Tahsis edilen limitin, hangi üründe kullanılacağı müşterinin yapmış olduğu uygunluk testine göre belirlenir. İşlem bağlandıktan sonra risk girişi yapılmış olur ve müşteri açık pozisyonlarından kar veya zarar elde etmeye başlar. Müşterinin mevcut teminatları ile kapsanan risk yüzdesinin belirlenen değerin altına düşmesi durumunda teminat eksikliği oluşur. Teminat eksikliği oluşmuş müşteriler için banka politikaları gereği teminat tamamlama çağrısında bulunulabilir.

3.1.Para Swapı Kullanırım Süreci

Şube satış ekibi müşterinin para swap talebini alır ve ön değerlendirme sonrası, hazine şubeler satış biriminden güncel mevduat oranını aldıktan sonra, hazine pazarlama birim ile iletişime geçerek, müşteri ile ilgili olan detayları aktarır ve fiyat ister.

Şube satış ekibi aynı zamanda, işlem kredi riski yaratan bir işlem olduğundan aşağıda sıralanan işlemleri de gerçekleştirir.

- Banka veya aracı kurumun belirlemiş olduğu türev işlemler risk oranları tablosundan işlemin türüne göre risk tutarını ve alınması gereken teminat tutarını belirler.
- Nakit teminat alınması durumunda; kredi koşulunda farklı bir oran belirlenmemiş ise nakit karşılıklı kredilerde uygulanacak teminat marj oranları tablosu kullanılır.
- İşlemlerle ilgili limit ihtiyacı olması halinde para swapı limit aktarımı/tahsisi için gerekli işlemleri gerçekleştirir.

Kesin swap fiyatlamasının yapılabilmesi için, şube satış ekibinin hazine bölümünden gelen, müşteri özelinde belirlenen, mevduat oranı ile birlikte paket için endikatif veya son fiyatlamayı yaparak müşteri ile fiyatlama konusunda mutabık kalınabilmesi için görüşmelere başlar.

Müşteri ile mutabık kalınması sonrası, şube satış ekibi “vadeli para takası (swap) şube işlem formu” doldurarak hazineye bilgi verir. Şubeler swap işlem talimatını, hazine pazarlama grubuna en geç saat 15.00’a kadar göndermiş olmalıdır. İşlem talimatları toplu olarak gönderilmemeli, talepler geldiği an iletilmelidir.

İşleme ilişkin “vadeli para takası (swap) şube işlemleri formu” hazine pazarlama grubuna iletdikten sonra, pazarlama grubu işleme ilişkin son kontrolleri yapar ve gerekli bilgilerin operasyon kısmına aktarılmasını sağlar. Hazine pazarlamadan gelen işlem kaydına istinaden hazine operasyon birimi para swapı işlemine dair olan bilgileri ilgili ekranlara girişini sağlar. Giriş yapıldıktan sonra hazine operasyon, swap işlemini en geç 16.00’a kadar onaylamalıdır. Onaylama öncesi işlem hakkında eksik bir bilgi ve belge olmaması adına şube satış ekibinden son kez teyit alınır.

İşleme ilgili kontrollerin yapılması sonrası müşteri hesaplarından ve para swapına ilişkin ilgili ekranlardan mevduat bağlama işlemi gerçekleştirilir. Saat 16.00’dan itibaren, en geç saat 17.00’a kadar şube hesapları kontrol ederek mevduatı açmış olmalıdır. Şube satış ekibi mevduat dönüş tutarını kontrol ederek, mevduat faizinin net tutarını para swapı vadesi ve fiyatıyla aynı olmak kaydı ile forward işlem sağlar.

İşlemin bağlanması sonrası müşteriye imzalatılması gereken tüm belgeler ve talimatlar imzalatılır. İlgili evraklar aşağıda sıralanmıştır.

- Vadeli Para Takası (Swap-Çerçeve Sözleşmesi)
- Risk Bildirim Formları
- Vadeli Para Takası (Swap Talimatı)
- Forward Talimatı (Mevduat getirisinin forwardla sabitlenmesi durumunda)

Müşterinin aynı gün içinde birden fazla yeni para swap işlemi varsa, son işlem gönderilirken bir önceki işlemin/işlemlerin tutarları ve detayları şube bankacılık işlemleri ekibine bildirilir.

İşlem bağlanması sonrası müşteri belgeleri saklanmak üzere arşivlenir. İşlem sonrası rutin kontrollerin yapılması ve müşterilerle ilgili dökümlerin risk yönetimine bildirilmesi şube satış ekibinin sorumluluğundadır. Her gün sonlanacak (vadesi gelen) işlemler para swap sorgu ekranlarından kontrol edilerek teminat çıkışı yapılması için gerekli olan işlemler günlük olarak takip edilmelidir.

Kullandırım sürecinin son aşaması olan arşivlenme kısmından sonra işlemin vadesinin dolması sonrası işlem evrakları, kurumun kendi bünyesinde oluşturmuş olduğu elektronik arşivlerde mufaza edilir. Teftiş ve denetleme olması durumunda

veya müşterinin yapmış olduğu işlemlerin incelenmesi amacıyla, elektronik ortamda arşivlenene evraklar tekrar basılıp çıkartılabilir.

Sonuç

Ekonomik gelişmenin ve kalkınmanın gerçekleşmesi için gerekli olan yatırımları finanse edecek tasarrufları tasarrufçulardan yatırımcılara aktaran finansal aracı kurumlar bu aktarım işini gerçekleştirirken önemli ölçüde kredi riskini taşımak durumunda kalırlar. Bu risklerin doğru yönetilmemesi halinde ortaya çıkan sonuçlardan zarar gören taraflar sadece iflas etmek suretiyle cezalanan aracı kurumlar değil kaynakların verimsiz kullanılması nedeniyle tasarrufları çarçur olan toplumun kendisi de olmaktadır. Kredi politikalarının kötü yönetilmesi birbiriyle yüksek derecede entegre olmuş günümüz ekonomik koşullarında bir yangın gibi diğer finansal piyasa katılımcılarına yayılmakta ve sistemik risk yaratarak ülkeleri derin finansal krizlere sürüklemektedir.

Reel olarak ölçülemeyen bir olgunun yönetilmesi de mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla kredi politikalarının tasarlanması hem finansal aracı kurumlar hem de bu riskin gerçekleşmesi halinde zarar görecektüm taraflar açısından hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle türev ürün kullanımı öncesi müşterilerin beklentilerinin ve risk iştahının ölçülmesi büyük önem taşımaktadır.

Her fon fazlası olan türev araçlarda yatırım yapmak için yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmayabilir. SPK tebliğine istinaden banka ve aracı kurumlara; kapsamlı bir uygunluk testi ile yatırımcının profilini çıkarıp gerçek anlamda yatırım için kişinin yeterliliğini ölçme yükümlülüğü getirilmiştir. Yatırımcıyı tanıma kuralı hem işlemlerin karşılıklı güven içerisinde sürmesi, hem de fon sahiplerinin yatırımlarını doğru alanlarda değerlendirmesi için oldukça önem arz etmektedir.

SPK ilgili tebliği ile birlikte, ülkemizdeki türev ürün kullanımı esnasında müşteri tarafında oluşan zararın minimize edilmesi hedeflenmiştir. Türev ürün kullanımında oluşan ana para zararının azaltılması sonucunda yatırımcıların türev ürünlere yatırım yapması daha cazip hale gelmesi beklenmektedir. Yatırımcıyı tanıma kuralı hem işlemlerin karşılıklı güven içerisinde sürmesi, hem de fon sahiplerinin yatırımlarını doğru alanlarda değerlendirmesi için oldukça önem arz etmektedir. Bu noktada Sermaye Piyasası Kurulu gibi piyasalarda aktif olarak söz sahibi olan ve

piyasası kontrol edebilen kurumlara önemli görevler düşmektedir. Nitekim Sermaye Piyasası Kurulu, müşterilerin aracı kurumlar tarafından yeterince tanınmadığını göz önüne almış ve çalışmada bahsedilen tebliğ ile piyasaya müdahale etmiştir. Müşterinin risk anlayışının kurumlar tarafından anlaşılacak müşterilere uygun ürünlerin sunulması sonucunda, ülkemizde türev ürünlerin kullanımının yaygınlaşmasına ve derinleşmesine büyük katkı sağlayacaktır.

Günümüz dünyasında yaşanan hızlı teknolojik gelişmelerin türev ürünler piyasasına yansıtılması sonucu yatırım piyasalarında; hem yatırımcı hem de aracı kurumlar ve bankalar açısından zaman ve maliyet avantajları ortaya çıkmaktadır.

Uygunluk testi uygulamasının hayata geçirilmesiyle beraber, yatırımcılara türev ürün kullandırımı sürecinde büyük kolaylıklar sağlanmaya başlanmıştır. Uygunluk testinin fiziki olarak doldurulup imzalanması yerine online olarak yapılabilir olması bu kolaylıkların başında gelmektedir. Müşterilerin şubeye gitmesine gerek kalmadan “İnternet Bankacılığı” uygulamalarıyla uygunluk testini bilgisayardan, cep telefonundan ve tablet bilgisayarlardan yapmalarına olanak sağlanmıştır.

Türkiye'de türev ürünlerin kullanımı dünya piyasalarına göre çok yeni olmakla beraber, yapılan piyasa düzenlemeleri, yetişmiş insan gücünün artması, ürünlerin taşıdığı özelliklerin daha iyi anlaşılması gibi etmenler sayesinde türev ürünlerin kullanımını her geçen gün artacaktır.

Kaynakça

- Acar, M. (1995).** *Bankacılıkta Döviz Kuru ve Faiz Oranı Risklerinden Korunma Teknikleri (Türev Ürünleri) ve Türkiye Uygulaması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Konya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akçay, B.(2012).** *21. Yüzyılın İlk Finansal Krizi (Subprime Mortgage Krizi),* Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ateş, G. (2004).** Gelişmekte Olan Piyasalarda Kredi Temerrüt Swapları: *Active Finans Dergisi*, 1(2),62-63.
- Altunbaş, Y., Sarısu, A., (1997).** Bankacılık Sistemindeki Riskler ve Gelecekteki Risk Beklentileri:, *Hazine Dergisi*, 5 (6), 40-42.

- Aslan N. ve Terzi N. (2013).** *Küresel Finans*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Ayrıçay, Y. (2003).** Türev Piyasaların Gelişmekte Olan Piyasalara Olası Etkileri: *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,1(3) 5-6.
- Babuşçu, Ş. ve Diğerleri (2012).** *SPK Temel Düzey Lisanslama Sınavlarına Hazırlık – Tüm Konular*. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Babuşçu, Ş. ve Diğerleri (2013).** *SPK İleri Düzey Lisanslama Sınavlarına Hazırlık – Tüm Konular*. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Balvinder, S. (2005).** Financial Derivatives: Applications and Policy Issues: *Business Economics*, 30 (1), 11-20.
- BDDK.(2015).**http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/14895tbs_temel_gostergeler_aralik_2015.pdf, Erişim Tarihi: 09 Mart 2016.
- Bhaskar, V. (2003).** *Derivatives Simplified: An Introduction to Risk Management*. California: Sage Publications.
- Bomfim, A. (2005).** *Understanding Credit Derivatives and Related Instruments*. San Diego: Elsevier Academic Press.
- Ceylan, A.(2001).** *İşletmelerde Finansal Yönetim*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Ceylan, Ali (2002),** *Finansal Teknikler*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Chambers, N. (2007).** *Türev Piyasalar*. Ankara: Beta Yayınları.
- Chambers, N. (2009).** *Türev Piyasalar*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Chacko, G. ve Diğerleri (2006).** *Credit Derivatives: A Premier on Credit Risk, Modeling and Instruments*. New Jersey: Pearson Education.
- Conkar, K., Ata, A. (2002).** Riskten Korunma Aracı Olarak Türev Ürünlerin Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye’de Kullanımı. *İibf Dergisi*, 4 (2),17-18.
- Çolak, Ö. (2007).** *Finansal Piyasalar ve Para Politikası*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Dönmez, Çetin A. ve diğerleri (2002).** *Finansal Vadeli İşlem Piyasalarına Giriş*. İstanbul: Vadeli İşlemler Piyasası Müdürlüğü.
- Duranlar, S.(2014).** *Bankacılık Ve Kambiyo İşlemleri*. Edirne: Paradigma Akademi Yayınları.
- Erdoğan, M. (2008).** *Türk Bankacılık Sektöründe Faiz Riski Yönetimi ve Vakıfbank Uygulaması (1995-2007)*. (Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü,Muğla.
- Erdoğan, N. (2005).** *Uluslararası İşletmelerde Mali Risk ve Yönetimi, Çağdaş Finans Teknikleri*. İstanbul: Kent Matbaacılık.

- Ersoy, E. (2011).** Türkiye’de ve Dünya’da Organize Türev Piyasalarının Gelişimi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 7(7),64-70.
- Flavell, R. (2002).** *Swaps and Other Derivatives*. New York: John Wiley & Sons Ltd.
- Francis, Jack C., ve Whittaker, G (2000).** *The Handbook of Equity Derivatives*. New York: John Wiley & Sons Ltd.
- Güney, A. (2013).** *Banka İşlemleri*. İstanbul: Beta Basım.
- Hull, J. (1998).** *Introduction to Futures and Options Markets*. New Jersey: Prentice Hall.
- Hull, J. (2006).** *Futures, Options and Other Derivatives*. New Jersey: Prentice Hall.
- İhsan E. (2007).** *Finansal Türevler: Futures, Options, Swaps*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Karacan, Ali İ. (1996).** *Bankacılık ve Kriz*. İstanbul: Creative Yayıncılık.
- Karapınar, A. ve diğerleri (2009).** *İleri Düzey Spk Lisanslama Sınavlarına Hazırlık*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kaykusuz, M. (2014).** *Geçmişten Günümüze Finansal Krizler (1619-2014)*. Bursa: Ekin Basım.
- Kolb, R. (2003).** *Futures, Options and Swaps*. Massachusetts: Blackwell Publishing.
- Oldani, C. (2003).** *An Overview of the Literature About Derivatives*. Roma: Guido Carli Association Paper.
- Özalp, P. (2003).** *Türev Araç Piyasalarının Finansal Sistemin İşleyişi İçindeki Rolü: Türkiye’ de Bu Piyasalara İşlerlik Kazandırma Çalışmaları*. (TCMB Uzmanlık Tezi).
- Parasız, İ. ve Diğerleri (2012).** KPSS – Kaymakamlık – Tudaie – Uzmanlık – Müfettişlik – Yeterlilik Tüm Sınavlar İçin Klavuz 1 (Hukuk – İktisat – Maliye – Muhasebe – İşletme). Ankara: Savaş Kitap ve Yayınevi.
- Redhead, K. (2007).** *Financial Derivatives: An Introduction to Futures, Forwards, Options and Swaps*. New York: Prentice Hall.
- Sonbul, U. (2005).** *Bankacılık Riskleri ve Türk Bankaları’nın Türev Enstrüman Kullanımı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü
- SPK.** <http://www.spk.gov.tr/duyurugoster.aspx?aid=20140516&subid=0&ct=c>, Erişim Tarihi: 09 Mart 2016.
- SPK.** <http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=1104&ext=pdf>, Erişim Tarihi: 09 Mart 2016.

SPK.

[http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=1090
&ext=pdf](http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=1090&ext=pdf), Erişim Tarihi: 09 Mart 2016.

Steinherr, A. (2000). *Derivatives: The Wild Beast of Finance*. New York: John Wiley & Sons Ltd.

Şakar, H. (2000). *Genel Bankacılık Bilgileri*, İstanbul: Strata Yayıncılık.

Yıldırım, S. (2011). *Türk Bankacılık Sektöründe Kullanılan Finansal Türev Araçlar ve 2008 Küresel Krizinde Türev Araçların Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/İşletme Anabilim Dalı, Finansal Piyasalar ve Yatırım Yönetimi Bilim Dalı.

Yükçü, S. ve Yücel T (2005). *Bankacılıkta Türev Ürünlerinin Muhasebeleştirilmesi, Bugünkü Durum ve Yapılması Gerekenler*. İzmir: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.